

ництва, авторитету Людини як самоцінності тощо. Останню крапку над "І" поставив процес руйнації СРСР і так званого соціалістичного табору. Перед Європою відкрилась нова сторінка історії - сторінка порозумінні, поваги, об'єднання і співпраці. Останнє потребує навчання і виховання нового суб'єкта життєдіяльності. Першим і головним провідником цього процесу стає новий європейський учитель, підготовлений, вихований, сформований на навій шкалі ціннісних пріоритетів. Її домінантними цінностями є людиноцентризм, демократія, миролюбство, толерантність, екологічна безпека. Перебудова педагогічного процесу на основі означених цінностей є актуальним завданням для всіх країн європейського простору.

УДК 378 (1-87)

ЛУГОВИЙ В.І.

*директор Інституту вищої освіти НАПН України,
віце-президент НАПН України, д.пед.н., проф.*

ТАЛАНОВА Ж.В.

*докторант Інституту вищої освіти НАПН України,
кандидат наук з державного управління*

ЗАПРОВАДЖЕННЯ РАМОК КВАЛІФІКАЦІЙ ВИЩОЇ ОСВІТИ В СПОЛУЧЕНОМУ КОРОЛІВСТВІ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Анотація: У статті аналізуються рамки кваліфікацій вищої освіти (FHEQ) та кваліфікацій і кредитів (QCF) в Англії, Уельсі та Північній Ірландії, а також Шотландська рамка кредитів і кваліфікацій (SCQF). Обґрунтовується, що провідну роль у забезпеченні актуальних кваліфікацій громадян Сполученого Королівства відіграє вища школа, особливо підготовка на найвищих (докторському і постдокторському) рівнях (етапах, циклах), яка орієнтується на відповідні кваліфікаційні рамки.

Ключові слова: рамки кваліфікацій, рівні і кредити кваліфікацій, дескриптори кваліфікацій, вища освіта, докторська і постдокторська підготовка.

Аннотация: В статье анализируются рамки квалификаций высшего образования (FHEQ) и квалификаций и кредитов (QCF) в Англии, Уэльсе и Северной Ирландии, а также Шотландская рамка кредитов и квалификаций (SCQF). Обосновывается, что ведущую роль в обеспечении актуальных квалификаций граждан Соединённого Королевства играет высшая школа, особенно подготовка на наивысших (докторском и постдокторском) уровнях (этапах, циклах), которая ориентируется на соответствующие квалификационные рамки.

Ключевые слова: рамки квалификаций, уровни и кредиты квалификаций, дескрипторы квалификаций, высшее образование, докторская и постдокторская подготовка.

Annotation: Framework for Higher Education Qualifications (FHEQ) and Qualifications and Credit Framework (QCF) in England, Wales and Northern Ireland as well as Scottish Credit and Qualifications Framework (SCQF) is analyzed in the article. It is grounded that higher school, and particularly education on the highest (doctoral and postdoctoral) levels (stages, cycles), which is guided by appropriate qualifications frameworks, plays a leading role in providing actual qualifications for UK citizens.

Key words: qualifications frameworks, levels and credits of qualifications, qualifications descriptors, higher education, doctoral and postdoctoral education.

Процес європейської інтеграції України актуалізував проблему розроблення національної рамки кваліфікацій, сумісної з Рамкою кваліфікацій Європейського простору вищої освіти (*англ.* Qualifications Framework of European Higher Education Area, QF EHEA) [6; 10; 19; 22; 28] та Європейською рамкою кваліфікацій для навчання впродовж життя (*англ.* European Qualifications Framework for Lifelong Learning, EQF LLL) [18; 24]. У розв'язанні цієї проблеми в пригоді може стати приклад Сполученого Королівства (далі - СК), яке разом з Австралією, Канадою, Новою Зеландією має піонерський досвід (з його сильними і слабкими сторонами) створення та функціонування національних кваліфікаційних рамок [1; 9; 14; 15; 20; 21; 27; 30]. Дана стаття підготовлена, зокрема, з використанням матеріалів круглого столу за участю авторів 5 березня 2010 р. у м. Києві [14; 15; 25—27; 29] та навчального візиту В.І. Лугового в складі української делегації до м.м. Лондона і Глазго 5-11 вересня цього року [9; 11; 16; 17; 20; 21]. Обидва заходи організовані Британською Радою з метою сприяння розробленню національної кваліфікаційної рамки в Україні. СК поміж небагатьох країн Європи, які заявили про створення національних рамок кваліфікацій, сумісних з QF EHEA [10].

Посилена увага протягом останніх двох десятиліть до вдосконалення національних кваліфікацій в СК викликана потребою в підвищенні конкурентноздатності глобалізованому світі [9; 15]. Нині за обсягом ВВП (2,1 трлн доларів США в еквіваленті за паритетом купівельної спроможності) країна посідає шосте місце у світі (після США, Китаю, Японії, Індії, Німеччини) і четверте (після США, Японії та Німеччини) серед країн Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) [12]. Проте порівняно з 2008 р. країна за індексом конкурентноздатності у світі перемістилася з дев'ятого на 13-тє місце, що не влаштовує суспільство і уряд. При цьому за останню декаду років число осіб, які досягли високого рівня кваліфікацій, збільшилося на 44 %, а без будь-якої кваліфікації - зменшилося на 26 % [9]. Це загалом відповідає загальній світовій тенденції щодо зростання кваліфікації населення взагалі, робочої сили зокрема [7]. Крім того, за індексом людського розвитку СК знаходиться на 21 місці поміж 182 країн, що неадекватне відносно більш високому економічному рівню країни [12]. Відтак ключовими параметрами сталого розвитку в країні визначено зайнятість, продуктивність праці, самореалізацію особи, підвищення її реалізаційної здатності, тобто компетентності [9].

Серед практичних проблем, що загострилися останнім часом у СК - утруднене працевлаштування молоді, дефіцит висококваліфікованої робочої сили, збільшення в перспективі до 2020 р. потреби у високій кваліфікації працівників, відсутність певних кваліфікацій. Відтак зростає відповідальність уряду, роботодавців і, головне, освітньої системи за підвищення в країні конкурентоспроможності, економічної ефективності, професіоналізму. Для розв'язання цих та інших проблем в СК із залученням та на основі взаємодії урядовців, роботодавців, освітян створено і вдосконалюється цілісна система, що спрямована на формування середовища із забезпечення високої кваліфікації працівників на основі компетентнісно-результатного підходу [9, 15].

Цілісне уявлення про національний механізм забезпечення кваліфікацій в СК неможливо досягнути без з'ясування ролі вищої школи в побудові, функціонуванні, вдосконаленні такого механізму. Отже, вища школа, яка відіграє провідну роль у наданні як загальних (для подальшого навчання), так і професійних (для ринку праці) освітніх кваліфікацій, у забезпеченні потреб як суспільства,

економіки в цілому, так і окремих громадян, заслуговує спеціального розгляду. Тим більше це важливо з огляду на кілька обставин. По-перше, вища освіта надає кваліфікації, особливо на найвищому її рівні (у термінах Міжнародної стандартної класифікації освіти, МСКО [13]) або циклі (за Болонською термінологією [10]), що не просто підтримують функціонування суспільства, економіки, а забезпечують їх розвиток, виступають локомотивом суспільного прогресу, що реально здійснює революційні зміни в цивілізаційному розвитку, включаючи економіку. По-друге, вища школа насамперед на її найвищому рівні (циклі) готує не просто професійного функціонера - досконалого експлуататора наявного, а інтелектуального інноватора - творця нового, формує можливості для дослідницько-ціннісно-інноваційної самореалізації особистості, що важливо для сучасного типу прогресу людства взагалі, кожної нації зокрема. По-третє, суспільний розвиток у глобальному, регіональному, локальному вимірах, який супроводжується загостренням конкуренції в умовах глобалізації, характеризується тенденцією стрімкого зростання частки населення, зокрема працездатного віку, з вищою освітою, що особливо помітно для найвищого освітнього рівня (циклу вищої школи) [8].

СК у цьому плані характеризується такими даними [7; 8].

Серед населення віком *25-64 років* особи з вищою освітою у 2007 р. становили 32 % (у середньому по країнах ОЕСР - 28 %, країнах ЄС, що є членами ОЕСР, - 24 %), зокрема найвищого освітнього рівня (циклу) - 1 % (для порівняння: 3 % у Швейцарії).

Для молодого населення віком *25-34 років* ці показники більші і відповідно дорівнюють - 37 % (34 %, 31 %). Порівняно з 1997 р. збільшення частки населення вікової групи 25-64 років з вищою освітою (23 %) склало 1,4 раза, або 3,9 % на рік (1,35 раза для країн ОЕСР та 1,4 раза для країн ЄС-ОЕСР).

Що стосується *випускників* з вищою освітою як частки населення відповідного випуску віку, то ця частка для СК у 2007 р. становила приблизно 56 % (для порівняння: випускники вищої середньої освіти - 89 %), зокрема з найвищого освітнього рівня (циклу) - 2,1 %. Для країн ОЕСР відповідно 50 % (82 %) і 1,5 %, країн ЄС (ОЕСР) - 46 % (85 %) і 1,7 %. Ці частки за циклами з урахуванням типів (професійний - В, академічний - А) вищої освіти дорівнюють: перший цикл типу В - 15 %, перший цикл типу А - 39 %, другий цикл типу А - 22 %, третій цикл - 2 %. Для країн ОЕСР - відповідно 12 %, 39 %, 10 % і 1,5 %, країн ЄС (ОЕСР) - 11 %, 38 %, 9 % і 1,7 %. Структура випуску з вищої школи за групами освітніх галузей (охорона здоров'я і соціальна допомога; науки про життя, природничі науки та агрономія; математика і комп'ютерні науки; гуманітарні науки, мистецтво і освіта; соціальні науки, бізнес, право і послуги; інженерія, виробництво і будівництво; інші неідентифіковані, рівнями (циклами) та типами (А, В) вищої освіти дещо (інколи дуже сильно) відрізняється від пересічного галузевого розподілу для країн ОЕСР і ЄС (ОЕСР). Як результат, частка випускників науково базованих освітніх галузей (науки про життя, природничі науки, математика, комп'ютерні науки, інженерія, виробництво, будівництво) у 1,4 раза перевершує аналогічні частки в середньому по країнах ОЕСР і ЄС (ОЕСР). Порівняно з 2000 р. у 1,5 раза збільшилася частка випускників найвищого рівня (циклу) освіти (у країнах ОЕСР, ЄС - членах ОЕСР так само у 1,5 раза).

Щодо *вступників* вищої школи СК, то їх зростаюча інтегральна частка серед населення свідчить про посилення ролі вищої освіти (особливо її вищих циклів)

у формуванні кваліфікаційної структури суспільства: у 2007 р. близько 87 %, у тому числі 2,5 % на найвищому рівні (циклі). Для порівняння: у країнах ОЕСР відповідно - 74 % і 2,8 %, країнах ЄС (ОЕСР) - 70 % і 3,4 %. При цьому вступ на програми першого циклу вищої освіти типу В у країні стабілізувався на рівні 30 % (29 % у 2000 р.), натомість на програми першого і другого циклів типу А підвищився з 47 % (у 2000 р.) до 55 %. Схожа ситуація і в середньому по країнах ОЕСР (відповідно 15 % та 47 % і 56 %) та ЄС - ОЕСР (12 (11%) та 46 % і 55 %). У разі вступників їх структура за групами освітніх галузей краще, ніж для випускників, відповідає структурному розподілу в середньому по країнах ОЕСР і ЄС (ОЕСР).

Протягом останнього десятиліття в СК відбувалися і фактичні зміни кваліфікаційної структури населення працездатного віку з огляду на Міжнародну стандартну класифікацію професій версій 1988 і 2008 рр. Частка працівників першої групи професій (законодавці, вищі державні службовці, менеджери), що потребують вищої освіти, протягом 1998-2006 рр. залишилася без змін на рівні 15 %, другої групи (професіонали), для якої також зазвичай потрібна вища освіта, - дещо зменшилася з 16 % до 14 %, потім інтегрально в цих двох групах залишається високою - 29 %. Це співпадає з тенденцією для країн ОЕСР у разі першої групи (збереження на рівні 8 %) та суперечить змінам у другій групі (збільшення з 13 % до 15 %), разом зростання 21 % до 23 %. Для третьої групи (фахівці), де велика частка працівників також має вищу освіту, тенденції в СК і країнах ОЕСР співпали: збільшення у першому випадку з 9 % до 13 %, у другому - з 15 % до 17 %. Сумарно по перших трьох групах (так званих висококваліфікованих професій) зростання становило з 39 % до 42 % у СК та з 36 % до 40 % у країнах ОЕСР. Розгляд змін для інших (4-9) професійних груп (середньокваліфікованих та низькокваліфікованих професій) робить зрозумілою увагу в ОК до кваліфікацій нижчих і середніх рівнів: частки працівників 9-ї групи (найпростіші професії) та 5-ї (обслуговуючі працівники) збільшилися відповідно з 8 % до 11 % та з 15 % до 17 % (що разом охоплюють 28 % працівників). Натомість у країнах ОЕСР частка працівників лише 5-ї групи із 4-9 груп збільшилася з 14 % до 15 %. Серед населення віку 25-64 років частка працівників трьох перших груп висококваліфікованих професій дещо більша і в СК дорівнює 44 % та в країнах ОЕСР - 43 % [7]. Зрозуміло, що реальний внесок висококваліфікованого працездатного (зокрема віком 25-64 років) населення в суспільний прогрес суттєво більший, ніж фактична частка таких осіб. Це зумовлює зростання потреби у фахівцях з вищою освітою.

Поміж основних складових елементів кваліфікаційної системи СК - рамки кваліфікацій. Оскільки питання освіти, що насамперед відповідає за надання кваліфікацій, перебуває у віданні країн-членів СК, остільки зазначені рамки мають певні відмінності, особливо в Шотландії (рамки в Англії, Уельсі та Північній Ірландії подібні). Наприклад, три вказані країни створили Національну рамку кваліфікацій (*англ.* National Qualifications Framework, NQF) для середньої і професійної освіти та підготовки, Рамку для кваліфікацій вищої освіти (*англ.* Framework for Higher Education Qualifications, FHEQ). У 2008 р. цими країнами формально запроваджено Рамку кваліфікацій і кредитів (*англ.* Qualifications and Credit Framework, QCF), що покликане інтегрувати перші дві рамки. У Шотландії існує одна Шотландська рамка кредитів і кваліфікацій (*англ.* Scottish Credit and Qualifications Framework, SCQF) [20; 25; 26; 30].

Національна рамка кваліфікацій вищої освіти уперше була запропонована в 1997 р. у доповіді Національної комісії з досліджень вищої освіти (*англ.* National Committee of Inquiry into Higher Education). Уперше рамка опублікована в 2001 р. і підтримується Агенцією гарантування якості вищої освіти (*англ.* Quality Assurance Agency for Higher Education, QAA) [25, с. 4; 29]. У зв'язку з цим провайдери вищої освіти зобов'язувалися продемонструвати, що всі студенти, приступаючи до навчання після початку 2003/2004 академічного року, опанують при успішному завершенні навчання кваліфікації, які присуджуються згідно з FHEQ. У 2008 р. підготовлена друга вдосконалена версія рекомендацій щодо реалізації рамки в Англії, Уельсі та Північній Ірландії, що, однак, не зумовлює принципів зміни в діяльності вищої школи [25, с. 4].

Рамка є важливим контрольним механізмом для провайдерів вищої освіти та разом з відповідними рекомендаціями з впровадження слугує підтриманню академічних стандартів, сприянню їх міжнародного порівняння та конкурентноздатності, мобільності студентів і випускників. Серед імперативних засад рамки - присудження кваліфікацій на підставі досягнень та здобутків, а не кількості років навчання. Відтак ключову роль у цьому відіграють дескриптори (описувачі) кваліфікацій. Рамка також використовується як контрольний механізм в інституційному аудиті або перевірці, інших зовнішніх експертизах. При цьому передбачається розгляд наявності та належного використання потрібних засобів для гарантування досягнення стандартів якості, адекватної діяльності з установами академічних стандартів та управління ними [25, с. 2-3, 6].

Цілі рамки визначаються необхідністю підвищення впевненості суспільства в академічних стандартах, що потребує суспільного розуміння представлених кваліфікацій вищої освіти. Основними цілями є такі: - надання важливих еталонів для встановлення та оцінювання академічних стандартів провайдерів вищої освіти та їхніх зовнішніх експертів; - допомога у визначенні потенційних шляхів розвитку, зокрема в контексті навчання впродовж життя; - сприяння загальному узгодженому розумінню очікувань, пов'язаних з типовими кваліфікаціями, із використанням найменувань кваліфікацій в усьому секторі вищої освіти [25, с. 6].

Рамка має надати можливість закладам вищої освіти довести до відома всіх зацікавлених сторін навчальні результати та відмінності, що презентовані типовими кваліфікаціями.

Вибираючи відповідний рівень для кваліфікації, провайдер вищої освіти має враховувати таке:

- співвідношення між передбачуваними результатами програми та очікуваннями, викладеними в кваліфікаційних дескрипторах;
- достатність обсягу оціненого навчання для демонстрації досягнення навчальних результатів;
- спроможність розробленого навчального плану та оцінювання дати змогу студентам опанувати і показати результати навчання [25, с. 12].

У СК, як і в Ірландії, кожний етап у межах будь-якої рамки кваліфікацій, чи то середня, професійна, продовжена або вища освіта зазвичай називається "рівнем". На практиці більшість таких рівнів являють собою зв'язки кваліфікацій, що об'єднані схожими очікуваннями стосовно досягнень. FHEQ має п'ять рівнів, три з яких доступневі (*англ.* undergraduate) і два - ступеневі (*англ.* graduate). Ці рівні пронумеровані як 4-8 і слідують за 1-3 рівнями, що передують вищій освіті в NQF та QCF [25, с. 7].

FHEQ сумісна з QF ENEA, що показано в *табл. 1*.

Таблиця 1

Типові кваліфікації вищої освіти (з прикладами) за рівнями FHEQ та їх відповідність циклам QF ENEA [25. с. 10]

Типові кваліфікації вищої освіти в межах рівнів	Рівень FHEQ	Відповідний цикл QF ENEA
Докторські ступені (наприклад, PhD/DPhil, включаючи PhD нового маршруту, EdD, DBA, DCLinPsy)*	8	Кваліфікації третього циклу (кінець циклу)
Магістерські ступені (наприклад, MPhil, MLitt, MRes, MA інтегровані магістерські ступені (наприклад, MEng, MChem, MPhys, MPharm))	7	Кваліфікації другого циклу (кінець циклу)
Післяступеневі дипломи		
Післяступеневі сертисікати в освіті (PGCE)		
Післяступеневі сертисікати		
Бакалаврські ступені з відзнакою (наприклад, BA/BSc Hons)	6	Кваліфікації першого циклу (кінець циклу)
Бакалаврські ступені		
Професійні ступеневі сертифікати в освіті (PGCE)		
Ступеневі дипломи		
Ступеневі сертифікати		
Базові ступені (наприклад, FdA, FdSc)		
Дипломи вищої освіти (DipHE)	5	Кваліфікації короткого циклу (у межах або прив'язаних до першого циклу)
Вищі національні дипломи (HND)		
Вищі національні сертифікати (HNC)	4	
Сертифікати вищої освіти (CertHE)		

*Примітка: * Професійні докторські програми містять певні навчальні елементи на додаток до дослідницької дисертації: На практиці існують відмінності, однак типово професійні докторанти включають післяступеневе навчання, еквівалентне як мінімум трьом календарним рокам за денною формою, не більше однієї третини якого складає навчання на 7-му рівні [25, с. 11].*

Як видно з табл. 1, FHEQ не включає почесні ступені та не охоплює вищі докторські ступені [25, с. 2].

Подібно до QF ENEA, FHEQ має загальні описувачі кваліфікацій для кожного циклу, відомі як “Дублінські дескриптори”. Вони ілюструють типові здатності та досягнення, пов’язані з кваліфікаціями, які означають завершення кожного циклу. Дескриптори кваліфікацій FHEQ відображують п’ять чітких рівнів інтелектуальних досягнень, асоційованих з типовими кваліфікаціями вищої освіти, що надаються вищими навчальними закладами відповідно до їх (закладів) спроможності присуджувати ступені в Англії, Уельсі та Північній Ірландії [25, с. 7, 8].

Отже, не всі кваліфікації вищої освіти повністю відповідають дескрипторам кваліфікацій. Справа в тому, що дескриптори пояснюють особливості та характерні ознаки основної кваліфікації на кожному рівні та описують навчальні результати, які охоплюють більшу частину існуючих кваліфікацій. Це забезпечує гнучкість рамки, що відкриває шлях до різноманіття та інновацій, дає змогу включати кваліфікації в міру виникнення в них потреби. Кожний дескриптор викладає навчальні результати для типової кваліфікації на певному рівні (для рівнів 6, 7, 8 - це зазвичай ступінь). На одному рівні можна отримати кілька кваліфікацій [25, с. 13, 14].

У цих країнах, як і багатьох інших європейських країнах, низка кваліфікацій вищої освіти доступна студентам, що почали навчання на першому циклі QF ENEA,

однак не показали повний обсяг досягнень для цього циклу. Зазначені кваліфікації як короткі (у межах першого циклу) можуть одночасно підготувати студентів до трудової діяльності та доступу до навчання для завершення першого циклу [25, с. 9].

Водночас у зв'язку із зростанням в суспільному розвитку ролі вищих кваліфікацій представляє інтерес детальний розгляд дескриптора найвищого 8-го рівня FHEQ [25, с. 23-25].

Дескриптор зазначеного рівня призначений для будь-якого докторського ступеня. Цей ступінь присуджується студентам, які продемонстрували:

- створення та інтерпретацію нового знання через оригінальне дослідження або інше поглиблене пізнання такої якості, що може задовольнити зовнішніх експертів, розширити передовий край дисципліни і заслуговує на опублікування;
- систематичне опанування та осмислення значного обсягу знання на передньому краї академічної дисципліни або сфери професійної практики;
- загальну здатність концептуалізації, створення і виконання проекту для генерації нового знання, застосування або досягнення на передньому краї дисципліни та регулювати розроблення проекту в разі непередбачених проблем;
- досконале розуміння застосовних методів досліджень та передових академічних пошуків.

У типових випадках володарі докторських кваліфікацій будуть здатні:

- робити інформовані судження щодо складних питань у спеціальних галузях, часто за відсутності повних даних, і бути здатним повідомити свої ідеї і висновки ясно та ефективно як фахівцям, так і нефаківцям;
- продовжувати теоретичні та/або прикладні дослідження і розробки на підвищеному рівні, вносячи суттєвий вклад у розвиток нових методів, ідей чи підходів.

Будь-які володарі будуть мати якості та міждисциплінарні уміння, потрібні для професійної діяльності, що потребує прояву особистої відповідальності та значної самостійної ініціативи в складних і непередбачуваних ситуаціях, у професійному та еквівалентному середовищі.

Отже, докторські ступені присуджуються за створення, інтерпретацію, побудову та/або представлення знань, які розширюють передовий край дисципліни, зазвичай через оригінальні дослідження. Отримувачі докторського ступеня будуть здатні запропонувати концепцію, накреслити та реалізувати дослідницький проект для продукування нових значних знань та/або розуміння та мати якості, необхідні для професійної діяльності, що потребує як спроможності робити обґрунтовані судження із складних питань у спеціальних галузях, так й інноваційного підходу при розв'язанні проблем.

Докторські програми, які включають дослідницьку компоненту, але при цьому мають значний елемент навчання з викладачем (наприклад, у разі професійних докторських ступенів) зазвичай ведуть до присудження ступенів, які містять назви дисципліни (наприклад, EdD-доктор освіти або DClinPsy-доктор клінічної психології). Тому їх ще називають профільними докторськими ступенями (докторськими ступенями за профілем) [4; 5]. Професійні докторські ступені мають на меті розвивати професійну практику індивіда і підтримувати його внесок у (професійні) знання. Натомість назви PhD і DPhil пересічно використовуються для докторських ступенів, які присуджуються на підставі оригінального дослідження. Досягнення результатів освіти, що узгоджуються з кваліфікаційними дескрипторами для докторських ступенів, як правило, потребує навчання за денною формою, еквівалентного трьом календарним рокам.

Хоча FHEQ формально не охоплює вищі докторські ступені (*англ.* higher doctorates [3]), разом з тим у рекомендаціях зазначається: "Вищі докторські сту-

пені можуть присуджуватися як визнання значного обсягу оригінальних досліджень, здійснених упродовж багатьох років. Типово портфоліо роботи, яка була раніше опублікована в експертно-перевірочному контексті, подається для оцінювання. Більшість органів з присудження ступенів вищої освіти обмежує кандидатів випускниками або викладачами, які обіймають свої посади кілька років" [25, с. 25]. Також зауважується, що почесні докторські ступені (англ. *honorary doctoral degrees*) не є академічними кваліфікаціями [там само].

Кваліфікаційна реформа в СК спрямована на створення заснованої на модулях та кредитах кваліфікаційної системи. Програма реформування, зокрема в Англії, Уельсі та Північній Ірландії, передбачає зміни, орієнтовані на створення системи, що: - враховує потреби тих, хто навчається, і роботодавців; - має більшу ясність і гнучкість та варіаційність; - заохочує до підвищення компетентності та продуктивності трудових ресурсів; - покращує можливості для реалізації особистісного потенціалу; - підтримує більшу соціальну справедливість та можливості. Поміж цілей реформи такі: - більше охоплення рамки; - її чутливість до потреб роботодавців та індивідів; - гнучкість у забезпеченні різноманітних потреб; - поліпшення просування (прогресу); - краща ясність; - більша віддача [21].

Нова Рамка кваліфікацій і кредитів (QCF) для Англії, Уельсу та Північної Ірландії [21] реформує NQF. QCF розподіляє кваліфікації за складністю за 9-ма рівнями (вхідний, перший - восьмий) та за величиною, або шириною, (обсягом умінь, компетентностей) поміж трьома категоріями (мала, середня, велика) і здатна підтримувати накопичення і перенесення кредитних досягнень з часом. Величина кваліфікації виражається в кредитах (одиницях виміру навчального навантаження в годинах - 1 кредит дорівнює 10 годинам): 1-12 кредитів (мала кваліфікація - видається посвідчення), 13-36 кредитів (середня - сертифікат) та 37 і більше кредитів (велика - диплом). Рамка регулюється регуляторами кваліфікацій (*англ. скор. Ofqual* в Англії, *DCELLS* в Уельсі, *CCEA* в Північній Ірландії) [26, с. 5] відтак, усі модулі, кваліфікації та організації із визнання в межах рамки якісно гарантовані.

Співвіднесення рівнів QCF і NQF (англійської) виглядає так: рівні E1 і E2 першої рамки не мають аналогів у другій рамці, E3 відповідає 1,1 -2,2-3,3-4,4/5-5, 6 - 6, 7 - 7, 8 - 8 [21]. QCF не замінює FHEQ, хоча рівні для кваліфікацій вищої освіти еквівалентні. Звичайні кваліфікації такі, як бакалаврські, магістерські і докторські ступені, залишаються частиною FHEQ, водночас професійні кваліфікації високого рівня можуть бути віднесені (акредитовані) до QCF [26, с. 4]. Співвідношення рівнів SCQF та QCF таке: рівні 1 і 2 першої рамки не мають аналогів у другій рамці, 3 відповідає 1,4 - 2, 5 - 3, 6 - 4, 7/8 - 5, 9/10-6, 11 - 7, 12-8 [21].

У Шотландії система забезпечення кваліфікацій на всіх рівнях виглядає більш цілісною, ніж в інших частинах СК, хоча так само, як і скрізь по всій країні, вища школа є специфічною автономною підсистемою [17].

Первісно шотландська кваліфікаційна рамка була розроблена для вищої освіти й має багаторічну історію. Сучасна Шотландська рамка кредитів і кваліфікацій SCQF створена у 2001 р. Мета рамки - по-перше, допомогти людям будь-якого віку та за будь-яких обставин мати доступ до відповідної освіти і підготовки впродовж життя для реалізації їх особистого, соціального та економічного потенціалу, по-друге, дати можливість роботодавцям, учням і громадянам загалом зрозуміти повну номенклатуру шотландських кваліфікацій, а також те, як вони співвідносяться одна з одною [17; 30].

SCQF характеризується такими ключовими рисами: - базується на результатах навчання; - визнає модулі, - має 12 рівнів; - використовує кредити (1 кредит дорівнює 10 астрономічним годинам); - формально оцінює навчання; - гарантує

перського підходу. Співпрацюючими сторонами щодо рамки є Шотландська кваліфікаційна служба, Асоціація шотландських коледжів, Агенція гарантування якості вищої освіти, університети, міністерства [там само].

Шотландська рамка має інтегрований характер, включає відповідні професійні та академічні кваліфікації, ураховується в політиці освіти і підготовки, розвитку трудових ресурсів. Рамка використовує єдиний набір рівневих дескрипторів, передбачає визначення і трансфер кредитів, заохочує учнів і провайдерів усвідомлювати вигоди від реального навчання впродовж життя, а також роботодавців до визнання їхніх навчальних програм. У 2008 р. для рамки утворена наглядова група за участю міжнародних експертів. Звіт про рамку в грудні 2009 р. надано Європейській Комісії. Стосовно кваліфікацій, то в рамках їх визначено п'ять видів, що розподілені за трьома групами. Перша група академічних і професійних кваліфікацій, які надаються навчальними закладами, а саме: - академічні (1-7 кваліфікаційні рівні) - школами; - професійні (2-8 рівні) - коледжами подальшої освіти; - професійні (2-12 рівні) - іншими навчальними провайдерами. Ці кваліфікації та їх провайдери знаходяться у сфері відповідальності Шотландської служби кваліфікацій. Друга група академічних і професійних кваліфікацій (7-12 рівні) надається в закладах вищої освіти, а саме: у коледжах вищої освіти (7-11 рівні), а також університетами (7-12 рівні), які незалежні. Третя група суто професійних кваліфікацій (4-9 та 11 рівні), які надаються роботодавцями і здобуваються на робочому місці в процесі трудової діяльності за наглядом Шотландської служби кваліфікацій [там само].

Шотландська рамка сумісна з QF ENEA, значною мірою узгоджується із FHEQ (табл. 2).

Таблиця 2
Співставлений типових кваліфікацій вищої освіти
за півнями FHEQ G251 та SCQF G21: 30ї

FHEQ		SCQF	
Типові кваліфікації в межах рівнів	Рівні FHEQ	Типові кваліфікації в межах рівнів	Рівні SCQF
Докторські ступені	8	Докторські ступені	~TT~
Магістерські ступені	7	Магістерські ступені	11
Інтегровані магістерські ступені		Інтегровані магістерські ступені	
Післяступеневі дипломи		Післяступеневі дипломи	
Післяступеневі сертифікати в освіті			
Післяступеневі сертифікати	6	Післяступеневі сертифікати	10
Бакалаврські ступені з відзнакою		Бакалаврські ступені з відзнакою	
		Ступеневі дипломи з відзнакою	
		Ступеневі сертифікати з відзнакою	
		Бакалаврські (звичайні) ступені	
Бакалаврські ступені	6		9
Професійні ступеневі сертифікати в освіті			
Ступеневіц и пл о м и		Ступеневі дипломи	
Ступеневі сертифікати		Ступеневі сертифікати	
Базові ступені	5		8
Дипломи вищої ОСВІТИ		Дипломи вищої освіти	
Вищі національні дипломи		(Не віднесено до вищої освіти)	
Вищі національні сертифікати	4	Сертифікати вищої освіти	
Сертифікати вищої освіти		(Не віднесено до вищої освіти)	

УШотландії41 коледж, які надають кваліфікації на 2-11 рівнях SCQF, мають навчальний контингент понад 450 тис. осіб та більш як 25 тис. викладачів. Коледжі об'єднані в Асоціацію шотландських коледжів (*англ.* Scotland's Colleges) вносять свій внесок в економічний і соціальний розвиток Шотландії, слугують задоволенню потреб учнів і роботодавців [11]. Отже, шотландські коледжі є крупними й інституційно спроможними утвореннями.

Потужними є й шість університетів Шотландії, населення якої становить трохи більше 5 млн. Тобто на один університет у середньому припадає близько 850 тис. громадян [11: 17]. Проілюструвати застосування SCQF у шотландській вищій школі доцільно на прикладі найбільш високореєтингового університету цієї країни - столичного Університету Единбургу, який надає кваліфікації згідно з цією рамкою. За рейтингами Тайме і Шанхайський заклад у 2009 р. посідав відповідно 20 і 53 місця, за Шанхайським рейтингом у цьому році - 54 позицію у світі.

Університет Единбургу засновано в 1583 р. Візія (наміри) університету: "Формувати майбутнє шляхом залучення і розвитку найбільш перспективних у світі студентів та видатних викладачів", місія (покликання) - "створення, поширення та збереження знань" [32]. У зв'язку з цим цілями університету визначено:

- підвищувати позицію закладу як одного із провідних у світі навчальних і дослідницьких університетів та вимірювати власну діяльність за найвищими міжнародними стандартами;
- забезпечувати навчальне та викладацьке середовище найвищої якості заради блага студентів та надавати значущий перелік освітніх послуг;
- продукувати випускників, повною мірою готових досягати найвищих особистих та професійних стандартів;
- робити значний, стабільний та соціально відповідальний внесок у Шотландію, СК і світ, сприяти здоров'ю і економіці та культурному благополуччю [32].

Річні видатки університету становлять 950 млн доларів США, що важливо для ресурсного гарантування якості вищої освіти [32]. Уряд виділяє кошти Шотландській раді з фінансування (*англ.* Scottish Funding Council, SFC), яка зокрема фінансує університети, коледжі, Агенцію гарантування якості вищої освіти [11; 17].

У закладі навчається 2.7 тис. студентів, з них 30 % за ступеневими навчальними і дослідницькими програмами. Контингент студентів з інших країн нараховує 4.2 тис., з них найбільше (37 %) із США. Для навчання пропонується понад 600 доступневих та більш як 160 навчальних і 130 дослідницьких ступеневих програм. На найвищому докторському рівні присуджуються ступені доктора філософії (PhD) та професійного доктора (DClinPsychol, EdD, EngD) [31; 32].

Крім того, як і в інших університетах СК, в Університеті Единбургу здійснюється постдокторська підготовка на дослідницьких посадах. Наприклад, школа права університету пропонує постдокторські посади дослідників (*англ.* postdoctoral fellowships) для осіб, які успішно завершують або щойно завершили навчання в докторантурі. Посада передбачає дослідження на основі докторської роботи, здійснення публікацій, поширення дослідницьких здобутків та вдосконалення дослідницьких умінь під наглядом керівника (*англ.* mentor), яким не може бути консультант у докторантурі [33].

Наявність цього інституту формалізованої післядокторської освіти, що покликана підготувати випускника із звичайним докторським ступенем для зайняття посад самостійного дослідника або постійного викладача університету, указує на певну недостатність типових докторських кваліфікацій 12 рівня SCQF (або 8 рівня FHEQ) для забезпечення висококваліфікованої діяльності. Отже, мають рацію ті країни, зокрема Росія, які такий найвищий кваліфікаційний рівень до-

повнюють ще одним або вважають його принаймні двоетапним (двоцикловим) на кшталт: перший (нижчий) рівень - типова кваліфікація "кандидат наук", другий (вищий) - "доктор наук" [2; 4]. Але з огляду на значну різницю в складності кандидатської (або еквівалентної їй доктора філософії, професійного доктора) та докторської з наук (або еквівалентної їй вищого чи габілітованого доктора) кваліфікації та з урахуванням формування безперервної освіти, а також беручи до уваги, що запроваджені рамки кваліфікацій проголошуються гнучкими і такими, що можуть доповнюватися в разі потреби новими кваліфікаціями і не є "гамівними сорочками" [25, с. 3, 14], логічно мати дворівневу/двоетапну/двоциклову ("кандидатсько-докторську") структуру найвищих кваліфікацій.

Постдокторську підготовку активно підтримує Британська академія (англ. British Academy) - національна організація СК з гуманітарних та соціальних наук [23]. Академія заснована у 1902 р., є незалежною, самоврядною організацією вчених, обраних за їх досягнення і визнання, яка щороку поповнюється 38-ма новими видатними вченими СК. Щороку академія отримує від уряду 25 млн фунтів, а також 0,5 млн фунтів з інших джерел, для підтримання досліджень і дослідників. Близько 38 % коштів інвестує в дослідницькі кар'єри, 24 % - університети Оксфорда, Кембриджа, Лондона, 85 % припадає на Англію, 8 % - Шотландію, 3 % - Уельс та 4 % - Північну Ірландію. Мета інвестицій у післядокторські дослідницькі посади полягає в наданні можливості кращим дослідникам на початку їх академічної кар'єри збагатити дослідницький та викладацький досвід в університетському середовищі, поліпшити особисті кар'єрні історії (CV) та покращити перспективи отримання постійних викладацьких посад до кінця терміну дослідницької стипендії (гранту). Грант надається (як правило, на початку навчального року) на три роки для роботи в режимі повної зайнятості під керівництвом ментора [там само].

Отже, провідну роль у забезпеченні актуальних кваліфікацій громадян СК відіграє вища школа, особливо вища освіта найвищого (докторського і постдокторського) рівня (етапів, циклів), що орієнтується на рамки кваліфікацій вищої освіти (FHEQ) та кваліфікацій і кредитів (QCF) в Англії, Уельсі та Північній Ірландії, а також на Шотландську рамку кредитів і кваліфікацій (SCQF).

У даній статті аналіз місця і ролі найвищого рівня освіти (третього циклу вищої школи) у формуванні кваліфікаційної структури суспільства та реалізації відповідних національних рамок кваліфікацій в СК належать Ж.В. Талановій.

Список використаної літератури:

1. Болонский процесс: европейские и национальные структуры квалификаций (книга-приложение 2) / Под науч. ред. д-ра пед. наук, профессора В.И. Байденко. - М.: Исслед. центр пробл. кач-ва подгот. спец., 2009. - 220 с.
2. Гоебнев Л.С., Гоишанова НА., Максимов Н.И. и др. Национальная система и образовательные стандарты высшего образования Российской Федерации: Аналитический доклад / Под науч. ред. д-ра пед. наук, профессора В.И. Байденко. Изд. 2-е, перер. и доп. - М.: Исслед. центр пробл. кач-ва подгот. спец., 2009. - 244 с.
3. Селінджер Д. Програми підготовки PhD в Англії // Докторські програми в Європі та Україні: Матеріали міжнар. конф. "Впровадж. принципів третього циклу виш., освіти Європ. простору в Україні"/Нац. ун-т "Києво-Могилян. акад."; Наук, ред., упоряд. В. Моринець. - К.: Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2007. -98 с.,- С. 25-37.
4. Таланова Ж. Болонська інтеграція докторської підготовки: редукція чи розвиток для України?/Ж. В. Таланова // Вища школа. - 2010. - Ns 7-8. - С. 96-107.
5. Таланова Ж.В. Реалізація докторської підготовки у вищій школі пострадянського Казахстану // Вища освіта України. - Додаток № 4, том 11.(14). - 2009. - Тематичний випуск "Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору - 556 с. - С. 147-156.

6. Budapest-Vienna Declaration on the European Higher Education Area, March 12, 2010 - Режим доступа: http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/20W_conference/documents/.
7. Education at a Glance: OECD Indicators - 2008 Edition. - Paris: OECD Publications, 2008. - Режим доступа: <http://www.oecd.org/document>.
8. Education at a Glance: OECD Indicators - 2009 Edition. - Paris: OECD Publications, 2009. - Режим доступа: <http://www.oecd.org/document>.
9. Ferrier T. Overview of the UK TVET system. - Режим доступа: <http://britishcouncil.org>.
10. Focus on Higher Education in Europe: The Impact of the Bologna Process / European Commission. - Режим доступа: <http://www.eurydice.org>.
11. Harris R. Scotland's Colleges. - Режим доступа: www.scotlandscollleges.ac.uk.
12. Human Development Report, 2009. - New York, USA, 2009. - Режим доступа: <http://www.hdr.undp.org>.
13. International Standard Classification of Education. ISCED 1997 / UNESCO. - Режим доступа: www.uis.unesco.org/en/pub/pub.
14. McKerracher M. NQF Stakeholder Roles and Responsibilities - experiences from the UK. - Режим доступа: www.ukces.org.uk.
15. McKerracher M. The UK Skills Agenda - from evidence to action. - Режим доступа: www.ukces.org.uk.
16. Ofqual. Office of Qualifications and Examinations Regulation. The second report of the Chief Regulator. December 2009. - Режим доступа: www.ofqual.gov.uk.
17. Ponton A., Cameron M. Overview of the SCQF - 9 September 2010. - Режим доступа: www.scqf.org.uk.
18. Recommendation of the European Parliament and of the Council of 23 April 2008 on the establishment of the European Qualifications Framework for lifelong learning (Text with EEA relevance) // Official Journal of the European Union, 6.5.2008. - C 111/1-7.
19. Shared 'Dublin' descriptors for Short Cycle, First Cycle, Second Cycle and Third Cycle Awards. - Режим доступа: http://www.uni-due.de/imperia/md/content/bologna/dublin_descriptors.pdf.
20. Stott C Introduction to the National Qualifications Framework. - Режим доступа: www.creditworks.org.uk.
21. Stott C. Qualifications and Credit Framework: a framework for all? Credit Works. - Режим доступа: www.creditworks.org.uk.
22. The Bologna Process 2020 - The European Higher Education Area in the new decade. Communiquu of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education. Leuven and Louvain-la-Neuve, 28-29 April 2009. [Электронный ресурс] - Режим доступа: <http://www.bologna2009benelux.org>.
23. The British Academy. - Режим доступа: <http://www.britac.ac.uk>.
24. The European Qualifications Framework for Lifelong Learning. - Режим доступа: http://ec.europa.eu/dgs/education_culture.
25. The framework for higher education qualifications in England, Wales and Northern Ireland. QAA. - 2008. - Режим доступа: www.qaa.ac.uk.
26. The Qualifications and Credit Framework: an introduction for higher education institutions. Qualifications & Credit Framework. - UK: Qualifications and Curriculum Authority, 2009. - Режим доступа: www.qcda.gov.uk.
27. The Qualifications and Credit Framework: an introduction. Qualifications & Credit Framework. - UK: Qualifications and Curriculum Authority, 2009. - Режим доступа: www.qcda.gov.uk.
28. The Qualifications Framework of European Higher Education Area. - Режим доступа: <http://www.ond.vlaanderen.be/>, <http://www.timeshighereducation.co.uk/hybrid.asp?typeCode=438>.
29. The Quality Assurance Agency for Higher Education. - Режим доступа: www.qaa.ac.uk.
30. The Scottish Credit and Qualifications Framework. - Режим доступа: www.scqf.org.uk.
31. The University of Edinburgh. - Режим доступа: www.ed.ac.uk/.
32. The University of Edinburgh. Annual Review 2008/2009. - Режим доступа: www.ed.ac.uk/annualreview/.
33. The University of Edinburgh. School of Law. - Режим доступа: www.law.ed.ac.uk/research/.